

ինչքան հետաքրքիր նիւթեր կան մեր Ս. Էջմիածնի մատենա-
մատենադարանում՝ ամփոփուած, որ մինչև այժմ անմշակ են
մնացել և աշխատողների են սպասում: Աշխատելու ամենամեծ
գոթաւարութիւններից մէկն էր կանոնաւոր ցուցակի պակասու-
թիւնը: Այժմ սկսել ենք այդ գործի իրագործման վրայ աշխա-
տելու, յոյս ունինք կըյաջողուի մեզ գլուխ բերել մեր սկսածը
մանրամասնորէն ցուցակադրել Ս. Էջմիածնի մատենադարանի
3186 ձեռագրերը: Յուշակ կազմելու ծրագիրը Վիեննայի Մի-
թարեանց ընդունածն է:

Յ.

1892. Էջմիածին.

13 Նոյեմբ.

ANECDOTA OXONIENSIA.

A collation with the ancient armenian versions of the greek text of Aris-
totle's Categories de interperatione, de mundo de virtutibus et vitiis and of
Porphyry's introduction by Fr. C. Conybeare.

Oxford. 1892 4).

Սոյն վերնագրով հետաքրքիր ուսումնասիրութիւնը կրկնակի
օրինակով շնորհակալութեամբ ստացաւ Ս. Էջմիածնի մատենա-
դարանի համար արժանապատիւ մատենադարանապետ Սահակ
աբեղայ Ամատունին: Նուիրողն է ինքը մեծարգոյ ուսումնասի-
րող հայագէտ Կոնիբերը: Ուսումնասիրութիւնը նուիրուած է
Հայոց թարգմանական գրականութեան ամենահետաքրքիր հար-
ցերից մէկին, այն է՝ Արիստոտելի գործերից մի քանիսի, նրանց
մեկնութեան և Պորփիւրի ներածութեան թարգմանութեան ժա-

1) Եսմ. օթ. Օքսֆորտի մասնագիտական ժողովածու. Համեմատութիւն
հին հայերէն թարգմանութեան և յոյն բնագրի Արիստոտելի ստորագու-
թեանց, յաղագս մեկնութեան, յաղագս աշխարհի, յաղագս առաքինու-
թեանց և յանցանաց և Պորփիւրի ներածութեան:

մանակի, հեղինակի որոշման հարցին: Գիտնականը իր աշխատութիւնը չորս մասերի է բաժանել: 1. Մի ընդարձակ յառաջաբանում (էջ I—XXXIV) խօսում է այլ և այլ հարցին վերաբերի գրական խնդիրներ, որը մենք քաղուածօրէն թարգմանելով ստորեւ յառաջ կրբերենք. 2. Հինգ մասից բաղկացած (էջ 1—88) տալիս է յունական բառերի և դարձուածների մանրամասն համեմատութիւնը հայերէն թարգմանութեան հետ. 3. Առաջի յաւելում (էջ 89—103). Տիկինոս (codex Ticinus) ձեռագրի համեմատութիւնը յունական բնագրի հետ իբրեւ լրացումն նախընթաց համեմատութեան. 4. Երկրորդ յաւելում (էջ 107—183) հայերէն բնագիր. — «Ստորոգութիւնք Արիստոտելի» (էջ 107—154) և «յաղագս մեկնութեան պէրի առմէնոս» (էջ 155—183): Հայերէն հրատարակութեան համար իբրեւ հիմնական ձեռագիր վերցրել է codex Ticinus և սրա հետ համեմատել է ա. երուսաղէմի երկու ձեռ. (թիւ 1291 և 401) բ. Փարիզի p. cat. Arm. 95 cat. arm. 106. գ. վենետիկ հրատարակութիւնը (1833) և վենետիկ ձեռագրերը համաձայն հրատարակութեան ծանօթութեանց և գ. ներածութիւն Պորֆիրի Մազրաս 1793. հետ:

Աշխատութեան սկզբում գրած է գլխաւոր ձեռագրի մի էջի լուսանկարը, որից երևում է, որ նա գրած է 14, 15-երորդ դարու բոլորգիր գրութեամբ: Հրատարակութեան արտաքին հանգամանքը օրինակելի է և արժանի գիտնականի հայրենիքին:

Ք աղ ու ա ծ ն եր յ առ ա ջ ա բ ա ն ի ց:

№ 1. «Այս աշխատութիւնը համեմատութիւն է հետեւեալ հին հայերէն թարգմանութեանց:

1. Ուսումնասիրութիւն Արիստոտելի «Ստորոգութիւնք» և «յաղագս մեկնութեան»: Իբրեւ յունարէն ձեռագիր ծառայել է Վայցի (Waitz) հրատարակութիւնը:

2. Ուսումնասիրութիւնք Սոյն — Արիստոտելի «յաղագս աշխարհի և յաղագս առողջինութեանց»: Իբրեւ յունարէն օրինակ ծառայել է Բեկկերի (Bekker) Բերլինում հրատարակած Արիստոտելը:

3. Ներածութիւն Պորֆիրի: Ադոլֆ Բուսի (Adolph Busse) բեր-
լինի հրատարակութիւնն ենք գործածել:

Պէտք է նկատել, որ «ստորագութիւնք» և «յաղագս մեկնութեան» համեմատութիւնները երկու անգամ է յառաջ բերուած՝ մի անգամ իբրև ձեռաց բնագիր և ապա իբրև յաւելուած այնպիսի ձևով, որ մանրաքննին ընթերցողը իմանայ թարգմանութեան առանձին տեղերում ինչ ընթերցուածներ է աւելացրած: Այսպէս աննպատակայարմար վարուելու պատճառն էր, երբ ձեռաց բնագիրը արդէն տպագրուած էր, թարգմանութեան մի ձեռագրի հանդիպեցայ աւելի հին քան ա՛յն, որ իմ ձեռաց բնագիրը կաղմելիս գործ էի դրել: Այն ժամանակ ինձ ուրիշ ելք չէր մնում քան կցել իբրև մի յաւելուած նախնիթացին այդ իմ հայերէն աւելի լաւ ձեռագրի քննութիւնից ստացած արդիւնքը: Թէև իմ ձեռաց բնագրի մէջ տպագրած հետեւեալները սրանից առաջ էին, բայց այնու ամենայնիւ յուսով եմ տղատուել աղբիւրները անուշաղիր թողած և խիստ շտապած լինելու մեղադրանքից: պատճառ ձեռաց բնագիրը սխառաստելու համար, որ 1—50 էջերն է բռնում ես չեմ բաւականացել թարգմանութեան միայն վեհերկի հրատարակութեամբ, — իսկ սա հիմնուած է ս. Ղազարի մատենադարանի երեք ձեռագրերի վրայ, — այլ ամենայն ջանքով համեմատել եմ այն ընտիր ձեռագրերի հետ, որ պահպանուում են ֆարիզի աղգային մատենադարանում, Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքարանի մատենադարանում, բացի այդ ինքըս ինձ հանգստացրել եմ, որ ս. Էջմիածնի վանական մատենադարանի ձեռագրերը ոչինչ նոր բան չաւելցրին իմ արդէն աչքի առաջ ունեցած աղբիւրների վրայ: Այ մի կերպ չէի կարող նախատեսել, որ ես պիտի Պավիայում (Pavia) գտնէի իմ հեղինակի մի ձեռագիր բնագիրը, միակ ըստ հնութեան, հեղինակութեան և գրական հետաքրքրութեան:

№ 2. Այնպիսի մի համեմատութեան արժէքը, ինչպէս հետևեալն է, կախուած է երեք պայմանների լրացումից:

1. Թարգմանութիւնը պէտք է հին եղած լինի:

2. Նա կատարուել է այնքան բառ առ բառ, որ իսկապէս

արտափայլում է յունական բնագիրը, որից նա թարգմանուել է:

3. Մենք պէտք է ունենանք թարգմանութեան մի անեղծ բընագիր, մի բնագիր, որ ազատ է արտագրողների սխալներից և անգնահատելի իբրև լկայ այն քննութեանց, որին ենթարկուել է նոյն գիրքը հետեւեալ դարերում:

Այժմ մի քանի յունական բնագրերի հետ համեմատուած թարգմանութիւնները ոչ նոյն գրիչն է գրել, ոչ նրանք բոլորը միևնոյն դարուց են և ոչ էլ նոյն հեղինակութիւնը ունին: Այլ հանգամանքները խկապէս այսպէս են. քննելով ըստ այն երեք նախնիքացում տալարկած պայմանների, որոնցով պիտի որոշուի նրանց լկայութեանց արժէքը, նրանք երեք խմբերի են բաժանուած. ինչպէս որ ես նրանց լերև բաժանեցի: Այս յառաջաբանի մնացեալ մասում իւրանքանչիւր խումբը պիտի քննութեան առնուի տեսնելու համար՝ ինչպէս է նա լրացնում այդ մի քանի պայմանները:

3.

(Հարունակելի):